

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД КРАЇН «ВЕЛИКОЇ СІМКИ»

©2021 ПОДЛУЖНА Н. О., ДОЛГА В. С.

УДК 332.1:330.34:327] (477)
JEL: F29; K10; R58

Подлужна Н. О., Долга В. С. Формування державної регіональної політики: досвід країн «Великої сімки»

Визначено можливості адаптації досвіду країн «Великої сімки» в умовах України щодо нормативно-правового забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики. Використано методи аналізу та синтезу інформації, які дозволили встановити переваги та «слабкі місця» в законодавстві України та країн «Великої сімки» для забезпечення розвитку регіональної економіки, а також метод порівняння, на основі якого визначено можливість адаптації закордонного досвіду щодо формування та реалізації державної регіональної політики. Встановлено основні напрями реалізації державної регіональної політики шляхом детального дослідження наявних нормативно-правових документів України. Виявлено переваги і «слабкі місця» у законодавстві України щодо регулювання забезпечення регіонального розвитку. Визначено, що «слабкими місцями» законодавства України в напрямі регулювання державної регіональної політики є: розробка та впровадження програм розвитку регіонів узагальненого характеру без урахування рівня розвитку територіальних одиниць; слабке стимулювання інновацій; недостатня прозорість діяльності державних адміністрацій і контролю над документацією щодо місцевих бюджетів; відсутність положень щодо підвищення рівня розвитку депресивних регіонів. Обґрунтовано можливість використання досвіду країн «Великої сімки» для розробки рекомендацій щодо вдосконалення державної регіональної політики. Встановлено, що Велика Британія, Франція та Італія не мають спеціального законодавства з регіональної політики, проте воно наявне у США, Канаді, Японії та Німеччині. Досліджено досвід використання інструментів реалізації державної регіональної політики країнами «Великої сімки» за відсутності спеціального законодавства. Проведено моніторинг нормативно-правових документів державної регіональної політики країн «Великої сімки», у яких діє спеціальне законодавство з розвитку регіонів. Виконано порівняльний аналіз українського та зарубіжного досвіду щодо реалізації політики забезпечення регіонального розвитку. Запропоновано рекомендації щодо прискорення процесів стимулювання розвитку регіонів шляхом активізації регіональної політики в напрямі забезпечення підтримки депресивних регіонів завдяки: підтримці малого та середнього бізнесу; впровадженню розумної спеціалізації з одночасним розвитком диверсифікованих форм економіки знань; упровадженню інструментів інноваційної та цифрової економіки в усі сфери діяльності суб'єктів господарювання; включенню пріоритетів територій малих міст і сіл до планів розвитку регіонів.

Ключові слова: регіональна політика, розвиток регіонів, закордонний досвід, законодавство, смарт-спеціалізація.

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 32.

Подлужна Наталія Олександрівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки, обліку і оподаткування, Донецький національний технічний університет (пл. Шибанкова, 2, Покровськ, 85300, Україна)

E-mail: podluzhna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4366-4969>

Scopus Author ID: 57219987030

Долга Вікторія Сергіївна – магістранта кафедри економіки, обліку і оподаткування, Донецький національний технічний університет (пл. Шибанкова, 2, Покровськ, 85300, Україна)

E-mail: dolha.viktoria.fem@donntu.edu.ua

UDC 332.1:330.34:327] (477)
JEL: F29; K10; R58

Podluzhna N. O., Dolha V. S. Formation of the State Regional Policy: The Experience of the G7 Countries

The possibilities of adaptation of the experience of the G7 countries in the conditions of Ukraine regarding the regulatory and legal support for the formation and implementation of the State regional policy are determined. Methods of analysis and synthesis of information were used, which allowed to establish advantages and «weaknesses» in the legislation of both Ukraine and the G7 countries to ensure the development of the regional economy, also a comparison method based on which the possibility of adaptation of foreign experience in the formation and implementation of the State regional policy was determined. The main directions of implementation of the State regional policy were established through a detailed study of the existing regulatory and legal documents of Ukraine. Advantages and «weaknesses» in the legislation of Ukraine on regulation of regional development are identified. It is defined that the «weaknesses» of Ukrainian legislation in the direction of regulation of the State regional policy are the following: development and implementation of generalized programs for the development of regions without taking into account the level of development of territorial units; weak stimulation of innovations; lack of transparency of the activities of the State administration bodies and control over documentation as to local budgets; lack of provisions to increase the level of development of depressed regions. The possibility of using the experience of the G7 countries to develop recommendations for improving the State regional policy are substantiated. It is determined that the United Kingdom, France and Italy do not have special legislation on regional policy, but it is effective in the United States, Canada, Japan and Germany. The experience of using instruments for the implementation of the State regional policy by the G7 countries in the absence of special legislation was studied. The normative and legal documents of the State regional policy of the G7 countries, which have special legislation on the development of regions, were monitored. A comparative analysis of Ukrainian and foreign experience on implementation of regional development policy was carried out. Recommendations on accelerating the processes of stimulating the development of regions by activating regional policy towards supporting depressed regions are proposed as follows: support for small and medium-sized businesses; introduction of smart specialization with simultaneous development of diversified forms of knowledge economy; introduction of instruments of innovative and digital economy in all spheres of activity of economic entities; inclusion of priorities of small towns and villages into the regional development plans.

Keywords: regional policy, development of regions, foreign experience, legislation, smart specialization.

Fig.: 1. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 32.

Podluzhna Nataliia O. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Economics, Accounting and Taxation, Donetsk National Technical University (2 Shybankova Square, Pokrovsk, 85300, Ukraine)

E-mail: podluzhna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4366-4969>

Scopus Author ID: 57219987030

Dolha Viktoriia S. – Graduate Student, Department of Economics, Accounting and Taxation, Donetsk National Technical University (2 Shybankova Square, Pokrovsk, 85300, Ukraine)

E-mail: dolha.viktoriia.fem@donntu.edu.ua

В Україні дуже гостро постають проблеми, пов'язані з відставанням окремих місцевостей або регіонів за рівнем їхнього інклюзивного розвитку, що обумовлено специфічними характеристиками спроможності й економічного потенціалу цих територій, наявністю слабких місць у законодавчому регулюванні забезпечення рівномірного регіонального розвитку, ступенем їх державної підтримки. Прогресивний розвиток регіонів країни повинен досягатися за рахунок ефективної державної регіональної політики, яка має бути направлена на згладжування асиметрії розвитку територій, забезпечення достатнього рівня активізації підтримки розвитку напрямів смарт-спеціалізації областей, формування економіки знань завдяки розвитку її диверсифікованих форм, а також оновлення й удосконалення законодавства залежно від зміни пріоритетів розвитку регіонів [1]. Проте реалізація регіональної політики постійно ускладнюється процесами внутрішньої та зовнішньої міграції населення, капіталів та інвестицій і монополізації домінуючих галузей тощо. Отже, для забезпечення достатнього рівня ефективності державної регіональної політики в Україні виникає необхідність дослідження й адаптації зарубіжного досвіду у вирішенні проблем розвитку регіонів з боку орієнтирів нормативно-правового забезпечення.

Проблеми розвитку територій і формування державної регіональної політики на основі оцінки можливостей застосування закордонного досвіду в умовах України знайшли відображення в дослідженнях і наукових працях таких українських учених, як: О. Снігова, яка виявила суперечності та перспективи розвитку старопромислових регіонів України [2]; І. Дегтярьова, яка розкрила сутність концепції регіонального розвитку, еволюцію якого розглянуто як основу сучасного регіонального управління [3]; З. Варналій, який проаналізував особливості та стратегічні пріоритети державної регіональної політики [4].

Серед вітчизняних вчених, які розглядали зарубіжний досвід у регіональній економіці, можна виділити таких науковців: Н. Ліба, яка дослідила закордонний досвід реалізації регіональної політики [5]; А. Прокопюк, який охарактеризував наукові підходи та світові практики державної регіональної політики [6]. Закордонними вченими, які займалися розглядом цієї проблеми, є: В. Гармаакорпі (*V. Harmaakorpi*) та С. Пеккарінен (*S. Pekkarinen*), які у своїх досліджен-

нях висвітлили значення розвитку регіону як інструменту регіональної інноваційної політики [7].

При цьому, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, невіршеними залишаються проблеми щодо нерівномірного розвитку регіонів і вдосконалення нормативно-правового регулювання у сфері забезпечення регіонального розвитку.

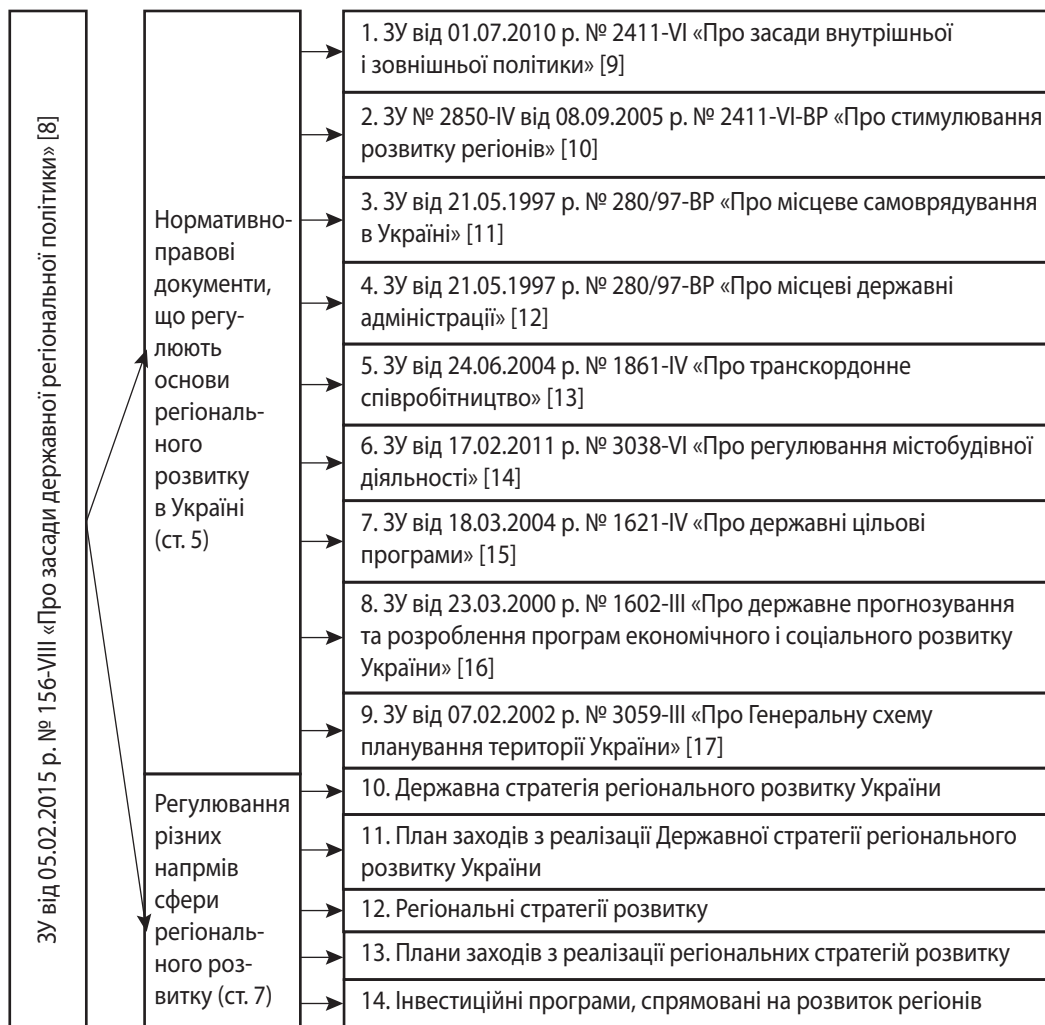
Отже, метою статті є дослідження можливостей адаптації досвіду щодо нормативно-правового забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики країн «Великої сімки» для визначення шляхів досягнення прогресивного розвитку регіонів України.

Для вирішення мети дослідження використано методи аналізу та синтезу інформації, які дозволили встановити переваги та «слабкі місця» в законодавстві України та країн «Великої сімки» для забезпечення розвитку регіональної економіки; метод порівняння, на основі якого визначено можливість адаптації закордонного досвіду щодо формування та реалізації державної регіональної політики.

Державна регіональна політика регулюється низкою законів України, відповідно до змісту яких цей вид політики виступає як складова частина внутрішньої політики держави. Основним нормативно-правовим документом, який спрямовано на регулювання процесів забезпечення регіонального розвитку, є Закон України (далі – ЗУ) від 05.02.2015 р. № 13 «Про засади державної регіональної політики» [8], у якому зазначені основні законодавчі документи з розвитку регіонів за напрямом регулювання та рівнем розгляду на визначений період часу (рис. 1).

У результаті дослідження встановлено, що зазначені нормативно-правові документи мають визначені переваги та «слабкі місця» в напрямі формування регіональної політики (табл. 1). Такими «слабкими місцями» законодавства в напрямі регулювання державної регіональної політики України є:

- ✦ розробка та впровадження програм розвитку регіонів узагальненого характеру без урахування рівня розвитку територіальних одиниць (сільської місцевості, малих міст);
- ✦ слабе стимулювання інновацій;
- ✦ недостатня прозорість діяльності державних адміністрацій та контролю над документацією щодо місцевих бюджетів;

Рис. 1. Основні нормативно-правові документи України, направлені на регулювання процесів формування регіональної політики

Джерело: складено на основі [8-17].

- ✦ відсутність положень щодо підвищення рівня розвитку депресивних регіонів і резервних фондів з подолання наслідків раптових криз і реальних катастроф.

Отже, на основі моніторингу нормативно-правових документів України встановлено, що існує ряд проблем у сфері регулювання регіональної політики задля забезпечення комплексного розвитку регіонів. До того ж, наявність регіональних проблем довгострокового характеру в Україні породжує потребу у визначенні можливостей адаптації закордонного досвіду щодо подолання перешкод розвитку регіонів з боку законодавчого регулювання.

Зрозуміло, що неможливо одразу охопити досвід багатьох розвинених країн світу. Тому для застосування закордонної практики стосовно змісту досліджуваних проблем регіонів України має сенс використовувати досвід групи країн «Великої сімки», оскільки вони мають налагоджену регіональну політику та кооперацію між регіонами, а також практику

виправлення негативних особливостей регіонального розвитку, які властиві територіям України.

У результаті дослідження нормативно-правових документів, які регулюють державну регіональну політику країн «Великої сімки», визначено, що Велика Британія, Франція та Італія мають «слабкі місця» у формуванні регіональної політики, проте не мають специфічного законодавства в цій сфері. Регіональний розвиток цих трьох країн забезпечується процесами складання порядку денного регіонів і програм регіональних робіт, планування інвестицій, укладання спеціальних угод між регіонами та суб'єктами господарювання або формування агентств розвитку (табл. 2).

В інших країнах «Великої сімки» – США, Японії, Німеччині та Канаді – існує спеціальне законодавство та затверджені стратегії розвитку регіонів, що властиво регіональному управлінню в Україні (табл. 3). При цьому у високорозвинутих країнах також недостатньо регульовані окремі положення регіонального законодавства. Досліджено, що до основних прогалин положень регіонального законодавства нале-

Оцінка основних нормативно-правових документів України у сфері регулювання регіональної політики щодо забезпечення розвитку регіонів

За № ЗУ (рис. 1)	Сутність і переваги нормативно-правових документів України	«Слабкі місця»
1 [9]	1. Передбачено формування інститутів громадянського суспільства з метою підвищення ролі суспільства та місцевого самоврядування у прийнятті рішень щодо розвитку регіону. 2. Визначено засади щодо розвитку національної безпеки й оборони в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки з метою поліпшення умов життя населення регіону та його захисту	Усі положення про розвиток мають загальний характер, тому можуть бути нереалізовані через неможливість упровадження в територіальних одиницях, які відстають у розвитку
2 [10]	1. Забезпечено підтримку системного розвитку регіонів на державному рівні з метою підвищення їх ефективності. 2. Передбачено здійснення кооперації між центральними і місцевими органами влади та місцевого самоврядування задля більш швидкого та налагодженого обміну інформацією та пошуку шляхів вирішення проблем. 3. Ураховано розвиток депресивних територій задля ліквідації наслідків кризових явищ	Відсутні положення про підтримку впровадження інновацій задля покращення організації роботи місцевого самоврядування та підвищення рівня розвитку регіонів
3 [11]	1. Визначено всі повноваження та кооперацію місцевого самоврядування з державними органами влади залежно від виду територіальної одиниці. 2. Передбачено можливості участі місцевого самоврядування в розвитку регіону в усіх сферах діяльності	Відсутність прозорості та жорсткого контролю над веденням документації та звітності стосовно розподілу місцевих бюджетів і їх дотримання, що могло б зменшити рівень корупції та збільшити суму коштів на розвиток регіонів
4 [12]	1. Ураховано всі повноваження та рівень відповідальності місцевих державних адміністрацій. 2. Відображено взаємозв'язки місцевих державних адміністрацій з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, суб'єктами господарювання	Відсутні положення про контролінг діяльності державних адміністрацій
5 [13]	1. Передбачено всі засади функціонування єврорегіонального співробітництва задля забезпечення підтримки, налагодження зв'язку та обміну досвідом з іншими державами. 2. Забезпечено підтримку транскордонного співробітництва регіонів на рівні держави	Засади транскордонного співробітництва є загальними та не мають положень про поширення отриманої підтримки або досвіду на територіальні одиниці, що не є центрами регіонів
6 [14]	1. Визначено фіксовані положення щодо планування територій та їх забудови. 2. Ураховано засади управління у сфері містобудівної діяльності	Відсутність положень щодо фінансової підтримки містобудівної діяльності
7 [15]	1. Передбачено аспекти дійсності державних цільових проблем, починаючи від етапів їх створення, реалізації та до здійснення контролю за їх виконанням. 2. Ураховано вплив держави на розробку та виконання державних цільових програм стосовно регіонів	Не враховано положення щодо відповідних наявних ресурсів і можливостей певних територіальних одиниць до виконання програми, тобто програма діє загалом по регіону
8 [16]	1. Передбачено соціальний та економічний розвиток регіонів на рівні всіх видів територіальних одиниць. 2. Ураховано прогнозування розвитку галузей економіки задля забезпечення сталого розвитку регіонів	Не враховано аспекти виникнення кризових явищ і можливий резерв підтримки регіонів, що стикнулися з кризовим становищем
9 [17]	1. Описано характеристику стану та напрямів використання території України. 2. Ураховано наміри та потреби використання територій залежно від їх особливостей, виокремлюючи місцевості, райони чи регіони, які потребують державної підтримки	Передбачено лише підтримку депресивних регіонів, але не враховано їх можливості розвитку або інших підходів до ліквідації наслідків

Джерело: складено на основі [9–17].

**Інструменти реалізації державної регіональної політики країнами «Великої сімки»
при відсутності спеціального законодавства**

Сутність та інструменти реалізації регіональної політики	Переваги та «слабкі місця»
<i>Франція (18 регіонів) [18]</i>	
<p>Територія реалізує свою державну політику шляхом укладання контрактів у державних регіонах протягом семирічних циклів.</p> <p>У контракті кожного регіону вказується, що в регіоні повинні розробити окремий план розвитку та звіти з його реалізації. Ці плани зосереджені на підвищенні рівня економічного розвитку в малих містах і селах і забезпеченні рівномірного розвитку територій</p>	<p><i>Переваги:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Реалізація Пакту про державні мегаполіси з метою посилення інновацій метрополій. 2. Державна підтримка «промислових територій» задля підвищення їх промислового потенціалу. 3. Підписання контрактів із селами задля забезпечення їх соціальної згуртованості, економічної привабливості, доступу до державних послуг, мобільних рішень, цифрових технологій тощо. 4. Створення Національної конференції територій, до складу якої включені члени уряду, представники місцевих органів влади, дорадчих органів та парламенту. <p><i>«Слабкі місця»:</i> слабка система координації між регіонами</p>
<i>Велика Британія (4 історичні провінції: 9 регіонів Англії, 9 графств Уельсу, 32 області Шотландії, 6 графств Північної Ірландії) [19]</i>	
<p>Місцева влада шляхом угод створює партнерські відносини з підприємствами. Угоди щодо партнерських відносин між місцевою владою та бізнесом визначають місцеві пріоритети для інвестицій у дороги, інфраструктуру, будівлі та споруди</p>	<p><i>Переваги:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Збереження та розвиток бізнесу задля місцевого фінансування місцевих послуг. 2. Проведення перевірок сільських територій з метою виявлення рівня впливу уряду на розвиток сільської економіки. <p><i>«Слабкі місця»:</i> немає координації між регіонами</p>
<i>Італія (20 регіонів і 5 автономних областей) [20]</i>	
<p>Регіональна політика здійснюється шляхом спрямування більшості державного та міжнародного інвестування у відсталі регіони, особливо сільської місцевості та створення агентств територіальної згуртованості.</p> <p>Завдяки надходженням зі Структурних фондів ЄС і Фондів розвитку складено програми розвитку, передбачено інвестування у процеси поліпшення якості послуг і створення робочих місць у відсталих територіях.</p> <p>Створення агентств територіальної згуртованості забезпечує технічну підтримку центральним, регіональним і місцевим адміністраціям у проведенні регіональної політики</p>	<p><i>Переваги:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Фінансова підтримка бізнесу та підприємництва. 2. Забезпечення здоров'я населення, розвиток інфраструктури, освіти, комунікацій. 3. Забезпечення налагодженої роботи та взаємозв'язку між державними органами влади та місцевим самоврядуванням. 4. Забезпечення швидкого розвитку інновацій шляхом інвестування. <p><i>«Слабкі місця»:</i> слабо виражена відсутність реконструкції занедбаних територій і будівель у сільських місцевостях</p>

Джерело: складено на основі [18–20].

жити: обмежене врахування складових комплексного розвитку регіонів; виконання стратегій розвитку регіонів не в повному обсязі; недостатня координація урядів; наявність впливу історично утвореного територіального устрою в країні; слабкий зв'язок регіонів з державними органами влади та між собою.

Таким чином, законодавство щодо регіональної політики досліджуваних країн засноване на таких критеріях розуміння наявності розвитку в регіоні:

- ✦ рівномірність розвитку регіонів (проведення політики «вирівнювання»);
- ✦ дієве впровадження смарт-спеціалізації;
- ✦ ефективна підтримка депресивних регіонів і забезпечення комплексного розвитку;
- ✦ розвиток мережевої економіки тощо.

Отже, за цими напрямками в Україні також спостерігається наявне відставання. При цьому протилежна ситуація, яка характеризується вдосконаленням зазначених напрямів управління комплексним розвитком у регіонах, простежується в таких країнах «Великої сімки», як Німеччина та Франція (табл. 4).

Таким чином, визначено, що політика «вирівнювання» розвитку територій країни є найбільш розвинута в Німеччині, але вона характеризується односпрямованістю на підтримку депресивних регіонів. При цьому у Франції регіональна політика спрямована на підтримку малих міст. Смарт-спеціалізація та мережева економіка набули найбільшого розвитку в Німеччині та Франції, проте в Україні ці сфери регу-

Моніторинг нормативно-правових документів державної регіональної політики країн «Великої сімки», у яких діє спеціальне законодавство з розвитку регіонів

Сутність	Переваги	Недостатньо врегульовані положення в законодавстві
1	2	3
США (50 штатів)		
<i>«Закон про громадські роботи та економічний розвиток» (1965 р.) зі змінами та доповненнями та з комплексними доповненнями, внесеними Законом про перерозподіл повноважень Управління економічного розвитку (2004 р.) [21]</i>		
Складається з шести розділів, які розкривають сутність таких питань: 1. Співпраця та координація партнерств економічного розвитку. 2. Субсидії на громадські роботи та економічний розвиток. 3. Відповідність критеріям добору; стратегії комплексного економічного розвитку. 4. Райони економічного розвитку. 5. Управління. 6. Інші положення. 7. Фінансування.	1. Економічний розвиток пов'язаний з розширенням економічних можливостей, вільного підприємництва, зміцненням громадської інфраструктури, створенням сприятливого клімату для створення робочих місць і розвитку бізнесу шляхом заохочення громад до розбудови конкурентоспроможної та диверсифікованої економіки. 2. Федеральний уряд працює в партнерстві з державними організаціями на рівні штату, регіону та місцевими організаціями задля більшої користі з надання можливості регіонам, громадам і громадянам брати участь у справі процвітання країни. 3. Закони характеризуються чіткою зосередженістю на конкретній меті, досконалою координацією, комплексним підходом, спрощеними та послідовними вимогами	1. Залишаються території, з постійно високим рівнем безробіття, неповною зайнятістю, негативним сальдо міграції та низькими доходами на душу населення, а також території з раптовими економічними розладами. 2. Робота федерального уряду над розв'язанням питань економічного розвитку недостатньо скоординована та пов'язана з програмами у сфері комерційної діяльності, інвестувань у робочу силу, транспорт і технології
Японія (8 регіонів, 47 префектур)		
<i>«Національна просторова стратегія» (Національний план) [22]</i>		
Довгострокова стратегія регіонального (префектурного) розвитку Японії, яка містить концепцію регіональних планів, які оцінюють поточну ситуацію, проблеми та можливості співпраці та координації між регіонами, зокрема створюють містобудівні плани, в яких визначаються принципи землекористування, споруди загального користування та плани розвитку	1. Стратегія зосереджена на проблемах депопуляції, регіонального похвалення, стійкості до стихійних лих, екологічної стійкості, а також конкурентоспроможності та інноваціях. 2. Мережевий підхід до регіональної політики та загальної структури. 3. Визначення систем міст як частини регіональної політики, спираючись на зв'язки та взаємодоповнення, зокрема між великими мегаполісами та містами нижчого рівня, як потенціал для економіки. 4. Сільська політика має основні три цілі: протистояння демографічним викликам; забезпечення процвітаючої, але стійкої аграрної економіки; збереження спадщини	1. Тенденція до запровадження стандартизованих рішень. 2. Слабко налагоджена система моніторингу
Канада (10 сучасних провінцій і 3 території)		
<i>«Положення про промисловий та регіональний розвиток» [23]</i>		
Встановлено сутність регіонального розвитку, значення індексу розвитку, обсяг інновацій, модернізацію та розширення, умови допомоги, грант на дизайн Канади	1. Закон направлений на розвиток і підтримку комерційної діяльності. 2. Чіткі умови та межі отримання грантів. 3. Установлення індексу розвитку	Слабкий екологічний розвиток території

1	2	3
Німеччина (16 федеральних земель) «Федеральний закон про регіональне планування» [24]		
Містить чотири розділи: 1. Загальні положення (принципи та концепція регіонального планування). 2. Регіональне планування на рівні земель, повноваження видавати розпорядження (правова основа земельної діяльності, регіональні плани та їх технічне обслуговування). 3. Регіональне планування на федеральному рівні (консультування та звітність). 4. Заключні положення	1. Передбачені окремі функції району та індивідуальне землекористування. 2. Охорона та розвиток природних ресурсів. 3. Можливості землекористування відкриті в довгостроковій перспективі. 4. Упровадження політики «вирівнювання», або «згуртованості» (розвиток, організація та захист окремих регіонів повинні відповідати умовам і вимогам території в цілому; розвиток, організація та захист території в цілому повинні враховувати умови та вимоги окремих регіонів)	Сильний вплив федералізму, який характеризується трьома рівнями компетенції: національним, федеральним і муніципальним

Джерело: складено на основі [21–24].

Таблиця 4

Порівняльний аналіз українського та зарубіжного досвіду щодо реалізації політики забезпечення регіонального розвитку

Політика «вирівнювання» розвитку регіонів	Підтримка депресивних регіонів	Смарт-спеціалізація регіонів	Розвиток мережевої економіки
Україна			
До 2020 р. політику «вирівнювання» визначено лише на гуманітарному рівні [25]. Проте в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 р. «вирівнювання» планується впровадити як формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному, просторовому вимірах з акцентом на малі міста [26]	Виражається в інвестиціях в інфраструктуру даної місцевості, підтримці малого бізнесу, у т. ч. фінансової, сприяння зайнятості населення, удосконалення соціальної сфери [10]	Діє з 2013 р., але не в усіх регіонах, розвивається слабо. Проблемами впровадження є: невідповідність виробничо-економічної структури регіону, незважаючи на місцеві особливості, відсутність ретельного аналізу регіональних ресурсів [27]	Діє з 2007 р., основними цілями є: – розвиток ІКТ та електронного взаємозв'язку з органами державної влади; – поширення електронних послуг; – підвищення інформаційної безпеки [28]. З 2019 р. діє портал державних послуг «Дія»
Німеччина			
Активно застосовано для вирівнювання рівня розвитку регіонів шляхом тимчасового перерозподілу частини державного бюджету на користь регіонів, які потребують розвитку в усіх сферах діяльності. Діє з 1990 р. [29]	Є частиною політики «вирівнювання», реалізовується шляхом підтримки бізнесу, відбудовування інфраструктури, що є постраждалою від наслідків криз [29]	Стрімко розвивається у сферах: біо-, нано-, мікротехнологій; мехатроніки, автоматизації та роботехніки, кібербезпеки, цифровізації послуг [30]	Є складовою частиною смарт-спеціалізації, тому пріоритети збігаються
Франція			
Існує у формі «теорії полюсів зростання», полягає в пошуку нерівномірно розвинутих або відстаючих у розвитку територій, які можуть мати негативний вплив на економічний розвиток всього регіону. Діє з 1970 р. [29]	Є окремою частиною регіонального розвитку Франції та виражається в субсидуванні та преміюванні промисловості, особливостях податкових пільг [31]	Розвинено галузь роботехніки; існують смарт-орієнтовані стратегії, що направлені на формування технологічних кластерів з лабораторіями суспільних досліджень та інноваційними компаніями пріоритетних галузей [32]	Є складовою частиною смарт-спеціалізації, тому пріоритети збігаються

Джерело: складено на основі [10; 25–32].

лювання регіональною політикою є поки недостатньо розвинені, що обумовлено, перш за все, браком ресурсів і непристосованістю територій до впровадження певних інновацій і їх комплексного розвитку.

ВИСНОВКИ

Таким чином, досліджено, що регіональна політика в Україні реалізується шляхом основних положень законодавства в даній сфері, проте головною перешкодою розвитку регіонів і «слабким місцем» регіональної політики України є насамперед нерівномірність регіонального розвитку, яка спричинена недостатньою пристосованістю певних територіальних одиниць до впровадження інновацій. Тому вдосконалення регіональної політики можливе за умови використання зарубіжного досвіду. Було обрано країни «Великої сімки», оскільки вони є найбільш економічно розвинутими, мають налагоджену регіональну політику та досвід вирішення проблем, які притаманні регіонам України.

У результаті дослідження встановлено, що Велика Британія, Франція й Італія мають особливості в упровадженні регіональної політики, оскільки вони не мають спеціального законодавства, проте в них є розгалужена система регіональних програм і планів робіт щодо їх реалізації, що сприяє підвищенню ефективності координації місцевих органів влади та служб з регіональними органами управління. У США, Японії, Німеччині та Канаді існує спеціальне законодавство з регіональної економіки та стратегії розвитку регіонів, що робить законодавчу базу регіонів схожою з українською.

На основі аналізу зарубіжного досвіду щодо регіональних проблем, які стосуються політики «вирівнювання» розвитку регіонів, підтримки депресивних регіонів, підвищення рівня реалізації смарт-спеціалізації та мережевої економіки, встановлено, що прискорити стимулювання розвитку регіонів можна шляхом активізації регіональної політики в напрямі забезпечення розвитку депресивних регіонів завдяки підтримці малого та середнього бізнесу, впровадження розумної спеціалізації з одночасним розвитком диверсифікованих форм економіки знань. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Подлужна Н. О. Економіка знань: проблеми та перспективи формування в регіонах України: монографія. Харків: ФЛП Панов А. Н., 2018. 416 с.
2. Снігова О. Ю. Ризики та загрози ефективного розвитку старопромислових регіонів України в період післякризового відновлення. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 1. С. 519–528.
3. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2010.

- № 4. С. 141–148. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf>
4. Варналій З. С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2007. 768 с.
5. Ліба Н. С. Закордонний досвід реалізації регіональної політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 56–59. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/14.pdf
6. Прокопюк А. Державна регіональна політика: наукові підходи та світові практики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 6. С. 14–18. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20156\(116\)/sep20156\(116\)_014_ProkopiukA.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20156(116)/sep20156(116)_014_ProkopiukA.pdf)
7. Harmaakorpi V., Pekkarinen S. Regional development platform analysis as a tool for regional innovation policy // *ERSA conference papers ersa02p133*, European Regional Science Association. September 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/23730468_Regional_development_platform_analysis_as_a_tool_for_regional_innovation_policy
8. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
9. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
10. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» № 2850-IV від 08.09.2005 р. № 2411-VI-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>
11. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
12. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
13. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. № 1861-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>
14. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
15. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>
16. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>
17. Закон України «Про Генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р. № 3059-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>
18. Regional Development Policy in France. The Organisation for Economic Cooperation and Development. *Regional Outlook 2019*. URL: [https://www.oecd.org/cfe/_France%20\(in%20English\).pdf](https://www.oecd.org/cfe/_France%20(in%20English).pdf)
19. Regional Development Policy in the United Kingdom. The Organisation for Economic Cooperation and Development. *Regional Outlook 2019*. URL: https://www.oecd.org/cfe/_United%20Kingdom.pdf

20. Regional Development Policy in Italy. The Organisation for Economic Cooperation and Development. Regional Outlook 2019. URL: https://www.oecd.org/cfe/_Italy.pdf
21. Public Works and Economic Development Act of 1965, As Amended ("PWEDA"), Including the Comprehensive Amendments Made by the Economic Development Administration Reauthorization Act of 2004. U. S. Economic Development Administration. URL: <https://www.eda.gov/pdf/about/Comprehensive-PWEDA.pdf>
22. Regional Development Policy in Japan. The Organisation for Economic Cooperation and Development. Regional Outlook 2019. URL: https://www.oecd.org/cfe/_Japan.pdf
23. Industrial and Regional Development Regulations SOR/83-599. Justice Laws Website. Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-83-599/page-1.html>
24. Federal Regional Planning Act. German Law Archive. URL: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=647>
25. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p#Text>
26. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року». URL: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/>
27. Керівництво зі стратегії досліджень та інновацій для смарт-спеціалізації. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Kerivnitstvo-Smart-Spetsializatsiyi-DG-JRC-skrocheniy-ukr.-pereklad-1-1.pdf>
28. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15.05.2013 р. № 386-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p#Text>
29. Титова О. В., Калаченкова К. О. Правове забезпечення регіональної політики: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 69–78.
30. Bayern S3 Priorities. Smart Specialisation Platform. URL: <https://s3platform-legacy.jrc.ec.europa.eu/regions/DE2/tags/DE2>
31. Ярошенко І. В. Механізми державної підтримки проблемних регіонів. *Моделювання регіональної економіки*. 2014. № 1. С. 133–149.
32. Смарт-спеціалізація в Україні: чому не так, як в Європі. INDUSTRY4UKRAINE. Спільна платформа нової промисловості. 17.08.2020. URL: <https://www.industry4ukraine.net/bez-kategoriyi-uk/smart-speczializaciya-v-ukrayini-chomu-ne-tak-yak-v-yevropi/>

REFERENCES

"Bayern S3 Priorities". Smart Specialisation Platform. <https://s3platform-legacy.jrc.ec.europa.eu/regions/DE2/tags/DE2>

- Dehtyaryova, I. "Teorii rehionalnoho rozvytku ta yikh evoliutsiia yak osnova suchasnoho rehionalnoho upravlinnia" [Theories of Regional Development and Their Evolution as the Basis of Modern Regional Governance]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, no. 4 (2010): 141-148. <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf>
- "Federal Regional Planning Act". German Law Archive. <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=647>
- Harmaakorpi, V., and Pekkarinen, S. "Regional development platform analysis as a tool for regional innovation policy". *ERSA conference papers ersa02p133, European Regional Science Association*. September 2002. https://www.researchgate.net/publication/23730468_Regional_development_platform_analysis_as_a_tool_for_regional_innovation_policy
- "Industrial and Regional Development Regulations SOR/83-599". *Justice Laws Website*. Canada. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-83-599/page-1.html>
- "Kerivnytstvo zi strategii doslidzhen ta innovatsii dlia smart-spetsializatsii" [A Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialization]. <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Kerivnitstvo-Smart-Spetsializatsiyi-DG-JRC-skrocheniy-ukr.-pereklad-1-1.pdf>
- [Legal Act of Ukraine] (1997). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (1999). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2000). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2004). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2004). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2005). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
- [Legal Act of Ukraine] (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
- Liba, N. S. "Zakordonnyi dosvid realizatsii rehionalnoi polityky" [Foreign Experience of Regional Policy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, iss. 6, part 2 (2016): 56-59. http://www.visnyk-econom.uzhnu.ua/archive/6_2_2016ua/14.pdf
- "Proiekt postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi strategii rehionalnoho rozvytku na period do 2027 roku»" [Draft Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the State Strategy for Regional Development until 2027"]. <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromad>

skisty/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/

"Public Works and Economic Development Act of 1965, As Amended ("PWEDA"), Including the Comprehensive Amendments Made by the Economic Development Administration Reauthorization Act of 2004. U. S. Economic Development Administration". <https://www.eda.gov/pdf/about/Comprehensive-PWEDA.pdf>

Podluzhna, N. O. *Ekonomika znan: problemy ta perspektyvy formuvannia v rehionakh Ukrainy* [Knowledge Economy: Problems and Prospects of Formation in the Regions of Ukraine]. Kharkiv: FLP Panov A. N., 2018.

Prokopiuk, A. "Derzhavna rehionalna polityka: naukovi pidkhody ta svitovi praktyky" [State Regional Policy: Scientific Approaches and World Practices]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 6 (2015): 14-18. [http://ird.gov.ua/sep/sep20156\(116\)/sep20156\(116\)_014_ProkopiukA.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20156(116)/sep20156(116)_014_ProkopiukA.pdf)

"Regional Development Policy in France. The Organisation for Economic Cooperation and Development". *Regional Outlook 2019*. [https://www.oecd.org/cfe/_France%20\(in%20English\).pdf](https://www.oecd.org/cfe/_France%20(in%20English).pdf)

"Regional Development Policy in Italy. The Organisation for Economic Cooperation and Development". *Regional Outlook 2019*. https://www.oecd.org/cfe/_Italy.pdf

"Regional Development Policy in Japan. The Organisation for Economic Cooperation and Development". *Regional Outlook 2019*. https://www.oecd.org/cfe/_Japan.pdf

"Regional Development Policy in the United Kingdom. The Organisation for Economic Cooperation and Develop-

ment". *Regional Outlook 2019*. https://www.oecd.org/cfe/_United%20Kingdom.pdf

"Smart-spetsializatsiia v Ukraini: chomu ne tak, yak v Yevropi" [Smart Specialization in Ukraine: Why Not Like in Europe]. *INDUSTRY4UKRAINE. Spilna platforma novoi promyslovosti*. August 17, 2020. <https://www.industry4ukraine.net/bez-kategoriyi-uk/smart-specializatsiya-v-ukrayini-chomu-ne-tak-yak-v-yevropi/>

Snihova, O. Yu. "Ryzyky ta zahrozy efektyvnoho rozvytku staropromyslovykh rehioniv Ukrainy v period pislakryzovoho vidnovlennia" [Risks and Threats to the Effective Development of the Old Industrial Regions of Ukraine in the Post-crisis Recovery Period]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, no. 1 (2011): 519-528.

Tytova, O. V., and Kalachenkova, K. O. "Pravove zabezpechennia rehionalnoi polityky: teoretychni ta praktychni aspekty" [Legal Security of Regional Policy: Theoretical and Practical Aspects]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, no. 5 (2015): 69-78.

Varnalii, Z. S. *Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorityety* [State Regional Policy of Ukraine: Features and Strategic Priorities]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2007.

Yaroshenko, I. V. "Mekhanizmy derzhavnoi pidtrymky problemnykh rehioniv" [Mechanisms of State Support of Problem Regions]. *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, no. 1 (2014): 133-149.

УДК 336.226.331
 JEL: H21; H39
 DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-11-58-66>

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ З ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

©2021 ПАСІЧНИЙ М. Д., НОВИЦЬКА Н. В.

УДК 336.226.331
 JEL: H21; H39

Пасічний М. Д., Новицька Н. В. Розвиток механізму адміністрування акцизного податку з тютюнових виробів

Метою статті є систематизація зарубіжного досвіду у сфері розвитку механізму адміністрування акцизного податку з тютюнових виробів, урахувавши інституційні особливості фіскальної політики. Подальші зміни системи акцизного оподаткування мають урахувати як вітчизняний ретроспективний досвід, так і емпіричний досвід інших країн. У статті розглянуто систему ліцензування операцій з виробництва, імпорту й експорту тютюнових виробів і виробничого обладнання, а також оптової та роздрібно торгівлі даними виробами. Досліджено європейський досвід ліцензування роздрібно торгівлі тютюновими виробами. Ліцензування має розглядатися як потенційне джерело бюджетних доходів, а також як додатковий інструмент забезпечення виконання інших положень щодо організації діяльності пунктів продажу підакцизних товарів. Обґрунтовано доцільність адаптації досвіду країн з емерджентною економікою щодо використання систем відеоспостереження на податкових складах. Архітектура системи відеоспостереження має узгоджуватися з фіскальними органами, які можуть детермінувати та перевіряти її функціональність та ефективність. Узагальнено підходи щодо взаємодії фіскальних і правоохоронних органів у сфері протидії нелегальній торгівлі тютюновими виробами. Координація органів митної служби та спеціальних слідчих підрозділів є ключовим елементом успішної боротьби з незаконною торгівлею тютюновими виробами. Визначено особливості функціональних повноважень контролюючих органів у сфері протидії незаконному ринку тютюнових виробів у Німеччині, Італії та Литві. Досліджено специфіку транскордонного співробітництва країн – членів ЄС та європейських інституцій щодо протидії контрабанді сигарет і тютюнової сировини.

Ключові слова: акцизний податок з тютюнових виробів, нелегальна торгівля тютюновими виробами, податкові надходження, адміністрування податків, фіскальні органи.

Бібл.: 12.

Пасічний Микола Дмитрович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)
E-mail: m.pasichnyi@knu.edu.ua